

Дунаєвеччина

очима дослідників, учасників
і свідків історичних подій

Науковий збірник

Дунаєвецька районна Рада
Дунаєвецька райдержадміністрація
Дунаєвецька міська Рада
Центр дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському
національному університеті
Дунаєвецька районна бібліотека
Районна організація Всеукраїнської спілки краєзнавців

ДУНАЄВЕЧЧИНА

ОЧИМА ДОСЛІДНИКІВ, УЧАСНИКІВ І СВІДКІВ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ

Збірник науково-краєзнавчих праць
Випуск IV

За матеріалами Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції „Дунаєвеччина в контексті історії України”, присвяченої 605-ій річниці з часу першої згадки про м. Дунаївці і 85-річчя утворення Дунаєвецького району. 19 вересня 2008р.

Дунаївці – Кам'янець-Подільський
ПП „Мошак М. І.”
2008

Редакційна колегія:

Баженов Л. В., доктор історичних наук, професор; Брицький П.П., доктор історичних наук, професор; Панасевич Г.І., секретар міської ради; Прокопчук В.С., кандидат історичних наук, професор, голова редколегії; Прокопчук Т.К., директор Дунаєвської районної бібліотеки; Панасевич Т.В., заступник голови Дунаєвської районної ради; Рибак І.В., кандидат історичних наук, професор; Рохова Н.А., голова Дунаєвської райдержадміністрації; Телячий Ю.В., докторант Кам'янець-Подільського національного університету; Сохацька Є.І., кандидат філологічних наук, професор; Комарницький О.Б., кандидат історичних наук, доцент.

Відповідальний за випуск – В.С. Прокопчук

Рецензенти:

Баженова С.Е., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України при Кам'янець-Подільському національному університеті
Філінюк А.Г., кандидат історичних наук, професор кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету.

Науковий редактор: Завальнюк О.М., кандидат історичних наук, професор.

Друкується за рішенням вченої ради Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті (протокол №4 від 15 жовтня 2008 р.)

Дунаєвщина очима дослідників учасників і свідків історичних подій: збірник наук. праць / редкол.: Прокопчук В.С., голова [та ін.]. – Дунаївці; Кам'янець-Подільський : Мошак М.І., 2008. – Вип. IV. – с.

37. Інформацію про встановлення меморіальної плити полковнику Петру Болбочану й мітинг з цієї нагоди помістили газети „Голос України” та „Дунаєвецький вісник” за 18 серпня 2005 року.

П.П. Гай-Нижник,
м. Київ

Шатава – місце зародження військово-повітряних сил української галицької армії

У передчас вибуху революційних подій в Російській імперії до складу Подільської губернії¹ входило дванадцять повітів, в межах яких (за останнім на той час переписом від 1897 р.) налічувалося 7 тисяч 207 населених пунктів, у тому числі 17 міст і 120 містечок з населенням у 3031513 чоловік. Одним з таких невеличких подільських населених пунктів було село Шатава (нині Дунаєвецького району Хмельницької обл.).

Розташована у вигідній торговельно-економічній і військово-стратегічній місцевості (контроль над перевалом через Товтри в напрямкові Кам'янця-Подільського й зливу Збруча з Дністром), до того ж у безпосередній близькості до Кам'янецької твердині з виходом шляхів на тогочасні Румунію та Австро-Угорщину, Шатава завжди розглядалася як важливий прикордонний населений пункт Західного Поділля, Це й зумовило її місце в складних військово-політичних перепетіях початку ХХ століття. Одним з невідомих епізодів історії подільської землі взагалі й

¹ Подільську губернію з центром у Кам'янці-Подільському, як українську адміністративно-територіальну одиницю Російської імперії кінця XVIII - початку ХХ ст., було створено відповідно до царського Маніфесту від 12 грудня 1796 р. До її складу увійшли Кам'янецький, Ушицький, Вербовецький, Грудецький, Зіньківський, Летичівський і Проскурівський повіти. На початку 1917 р. адміністративно-територіальний поділ губернії складала дванадцять повітів: Балтський, Брамлавський, Вінницький, Гавсинський Кам'янецький, Летичівський, Латинський, Могилівський, Ольгопільський, Проскурівський, Ушицький, Ямпільський.

Штави зокрема в бурхливій круговерті українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. були її роль і місце в обороні Західної України від польських окупантів та зародженні вітчизняних військово-повітряних сил у 1918 році.

Осінь 1938 року в Західній Україні була порою надій українського народу на скоре пришествя довгочekanої свободи і об'єднання в єдиній соборній і ні від кого незалежній державі у Великій Україні. Розвал Австро-Угорщини в жовтні та факт існування на схід від Збруча Української Держави надавав наснаги і віри у скоре вивільнення всієї етнічної української землі від чужоземного панування. Центральні держави терпіли поразку в світовій війні, а Вільсонова декларація обіцяла національне самовизначення народам Європи. За таких умов і сподівань розпочалася підготовка лідерами національного руху в українських землях Австро-Угорської імперії до перебрання влади в свої руки, акції що здобула в історії назву "листопадовий зрив" і по якій згодом постала Західно-Українська Народна Республіка, Невдовзі ж розпочалася чергова польсько-українська війна. Вже тоді від уряду ЗУНР у Львові до Гетьмана Павла Скоропадського було надіслано кількох делегатів з проханням допомогти брзтам-українцям в боротьбі з поляками.

З огляду на міжнародну та внутрішню ситуацію, що склалася на той момент для Гетьманату, П.Скоропадський не міг відверто стати в оборону Західної України силовими заходами. Проте нелегально . ним було надано для Української Галицької Армії кілька мільйонів готівкою й кількадесят вагонів військового майна, цукру – на той час найліквіднішого продукту і найціннішої валюти. Спрямовано було в західно-українському напрямі і бойовий панцерник з набоями. Крім того, Гетьман дозволив добровольцям вільно, але знову ж таки „нелегально”, перебиратися на допомогу Українській Галицькій Армії. Він також наказав Січовим Стрільцям ніби-то самовільно з Білої Церкви вирушити в допомогу галицькому війську для

боротьби з поляками. Проте стрільці відмовилися, від подібної акції, а згодом виступили на боці Директорії в авангарді повстання проти Гетьмана.

Серед вищенаведеної допомоги ЗУНР з боку Гетьманської України була надана ще одна – особлива допомога. Першого листопада 1918 року організатори львівського перевороту доручають старшині Начальної Команди Української Галицької Армії Дмитрові Кренжаловському виїхати до Києва і дізнатися, чи не міг би Гетьман П.Скоропадський допомогти УГА в заснуванні її військово-повітряних сил. Відомостей чи документів з цього приводу зберіглося одиниці, в основному – спогади безпосередніх учасників цієї акції, і, зокрема, спогади самото Д.Кренжаловського, що були видруковані в календарі "Український інвалід" за 1937 рік під заголовком "Перший Летунський Полк УГА". А місцем зародження збройно-повітряних сил Української Галицької Армії з волі Гетьмана П.Скоропадського стало подільське село Шатава, що поблизу Кам'янця-Подільського,

Прибувши до Києва, Д Кренжаловський відвідав свого знайомого - директора щойно заснованого державного театру Миколу Садовського, якому і розповів про причину приїзду. Невдовзі М.Садовський влаштував Д.Кренжаловському відвідини міністра закордонних справ Д.Дорошенка. Проте, справи такого гатунку вирішувати міг лише сам П.Скоропадський, і Д.Дорошенко влаштував аудієнцію делегату з Галичини у Гетьмана. Вислухавши прохання західних українців, Павло Скоропадський пообіцяв зробити все, що тільки буде в його силі, зазначивши, що „це загальноукраїнська справа”.

За кілька днів по розмові з Гетьманом до Д. Кренжаловського прибув полковник армії Української Держави Борис Губер і повідомив, що П.Скоропадський наказав йому (Б. Губеру) очолити летунську сотню, яка розташовувалась в Одесі, й що саме ця сотня стане першою початковою військово-повітряною допомогою Української Держави війську ЗУНР. Як свідчив згодом полковник Б. Губер, Гетьман наказав перебазувати

летунський підрозділ з Одеси до Шатави і там очікувати подальших наказів зі Львова.

Наприкінці листопада – початку грудня 1918 року летунська сотня вже була розташована в Шатаві. Таким чином с. Шатава стало місцем зародження летунських (авіаційних) бойових сил УГА, першим командиром яких став полковник Б. Губер, а фактичним засновником Летунства Української Галицької Армії – сам Гетьман Павло Скоропадський. Варто відзначити, що на час перельоту літаків до Шатави в Центральній Україні вже розпочалося антигетьманське повстання, проте Гетьман не залучив тієї сотні проти повстанців, а залишив її для потреб галицьких українців.

Тим часом у перші дні грудня 1918 року до Шатави прибула Начальна Команда Летунської Сотні в складі, полковника Б.Губера, полковника князя Канукова, хорунжого Хазбулата-Канукова, поручника Шеремешиського, сотника Евського та сотника Булатова. Тоді ж на служби до Шатави прибули ще шість підстарших та дев'ять стрільців. Згодом летунська сотня, сформована в Шатаві для УГА, вступила у бої проти поляків. Старшини, що з шатавських ланів вилетіли на захист української справи, переважно за своїм походженням були неукраїнці, які стали героями України, бо більшість з них знайшла звитяжну смерть у лавах Української Галицької Армії.

Невеличке у ті часи подільське село Шатава, завдяки розпорядженню Гетьмана Павла Скоропадського і лицарській боротьбі стрілецтва Галицької Армії за волю і незалежність своєї Батьківщини, стало відтоді не лише місцем зародження Першого Летунського Полку Української Галицької Армії ЗУНР, а й ще одним символом єдності, нерозривності й державної соборності Українського Народу.

Література:

Вислоцький І. / Гетьман Павло Скоропадський в освітленні очевидців.
– Торонто: Вид-во „Український робітник”, 1940.

Войнаренко О. З Гетьманських часів: Спогади самовидця з року 3918. – Детройт: Накладом Жіночого відділу Української Гетьманської Організації, 1950.

Гай-Нижник П. Перша летунська сотня Української Галицької армії // Батьківщина (Київ). – 1998. – № 1778, – Вересень. – С. 4.

Енциклопедичний довідник Великої Жовтневої соціалістичної революції. – К., 1977, Кренжадовський Д. Перший Летунський Полк УГА // Український Інвалід: Календар на 1937 рік,

Назарук О. Рік на Великій Україні. Спомини з української революції. – Відень, 1920.

Середа М Сторінка з історії визвольної боротьби // Літопис Червоної Калини. – 1931. – №34.